

potrjevati mokronoške vikarje.¹⁾ Vendar pa beremo že v davnem času imena mokronoških duhovnikov. Že l. 1248. se bere »Otto plebanus«.²⁾ V 14. stoletju pa beremo ime »Rapatus castellanus de Nassenfues«.³⁾ V l. 1370. pa se bere, da je morala dajati »capella Nazzenfuz« papežu cerkveno desetino.⁴⁾

Šele leta 1649. postala je v Mokronogu prava fara in sicer po ustanovi grajščaka Ernesta Mihaela pl. Scheerenburga.

Sedanja farna cerkev, ki je bila sezidana, kakor nam pove kamenita plošča nad velikimi vrati, pod župnikom Vrčičem leta 1824. in posvečena od škofa Antona Alojzija na čast svetemu Egidiju l. 1828., je dokaj lepa ter ima v stranskem altarju telo sv. Vincencija. Izmed njenih peterih podružnic je najlepša in najznamenitejša romarska cerkev žalostne Matere Božje na Žalostni Gori, ki je daleč na okoli sloveča Božja pot s sv. stopnicami. Vzdiguje se četrť ure nad Mokronogom na prijaznem hribu,

¹⁾ Valv. XI. 487.

²⁾ Valv. XI. 335.

³⁾ Šumi: »Archiv« I. 191.

⁴⁾ Šumi: »Archiv« I. 95.

raz kateri je kaj lep razgled po vsi šentrupertski dolini. Kdaj se je tu cerkev sezidala, ne vé se gotovo, najbrž okoli l. 1670. Veliki altar, ki je iz črnkastega marmorja in ima prelep kip žalostne Matere Božje z mečem v prsih, ki drži mrtvega Sina na kolenih, daroval je mokronoški grajščak Ivan Daniel Kaisel leta 1675. Obok nad njim je obdan s čednimi slikami iz žalostnih skrivnostij Matere Božje. Razven velikega ima cerkev še štiri stranske altarje.

Malo pod cerkvijo na južnovzhodni strani so sv. stopnice, ki so bile sezidane okoli leta 1767. in prenovljene l. 1872. Sv. stopnice so iz črnega marmorja; obok nad njimi pa je olepšan z lepimi slikami, ki predstavljajo Jezusovo trpljenje od zadnje večerje do njegove smrti in njegovega vstajenja.

Na to prijazno goro k žalostni Materi Božji prihajajo radi ne le Mokronožanje, marveč sploh Dolenjci iz bližnjih in daljnih krajev — in ne zastonj. Mnoge obljubne podobe in slike iz zadnjih dveh stoletij, ki visijo v cerkvi po stenah, nam spričujejo, da je Marija že od nekdaj delila obilno milosti na tem sv. kraju.

Lepota v prirodi.

(Spisal Severus.)

No bi dosledno sodili in lepoto v prirodi s tisto mero merili, kakor proizvode umetelnosti: kiparstva, slikarstva, godbe, leposlovja, nikdar bi se je ne nagledali. Toda lepote prirodine ne cenimo dostojno, kar

je že Jean Paul očital svojim vrstnikom, češ, da se lepota umetelnosti brez konca in kraja slavi, lepote v prirodi se pa niti ne omeni ne: »Spricht man denn nicht von der Natur, als wäre diese Schöpfung eines Schöpfers — worin ihr

Vater selber nur ein Farbenkorn ist —, kaum zum Bildnagel, zum Rahmen der schmalen, gemalten eines Geschöpfes tauglich?»

Lepota ni izvirna lastnina umetelnosti, pač pa pristna hčerka, po duhu in po obliki prava kraljičina kraljeve matere prirode. Kar nam slika umetelnost, je ponaredba, pa tem lepša, čim globlje iz duha prirode povzeta. Kdo pa bi neki trdil, da ponaredbe dosegajo original? Prirodina lepota se ponavlja le, v kolikor se dá, v umetelnosti. Priroda sama pa ne ponavlja svoje lepote nikoli, ampak neprenehoma poraja nove proizvode. Kar nam danes kaže, je novo, kar nam je pokazala, je zginilo za vselej, kar nam bode pokazala, še nismo videli nikoli, dasiravno se zdi neveščemu opazovalcu staro blago.

Priroda poraja in plodi, živi in oživlja, presnavlja in vrši nove plodove po starih, vekovitih, nemenljivih zakonih. Po stalnih zakonih drvi naprej, melje, seje nova semena brez oddihljeja. O njej pravi Goethe: »Sie hat wenig Triebfedern, aber nie abgenutzte, immer wirksam, immer mannigfaltig; sie säumt, dass man sie verlange, sie eilt, dass man sie nicht satt werde«.

Vsak korak jej je pravilen, bodisi, da veličastno stopa, ali silovito vihra, bodisi, da ljubko plava, ali šaljivo poskakuje. Vse zna priroda, pa vse ob pravem času in na pravem kraju.

Ali kaj je lepota v prirodi? V čem se pojavlja, kar je lepo?

Po raznih modroslovskih nazorih se je modrovalo prav različno o lepoti v obče. Sv. Tomaž Akvinčan pravi: lepo je, kar nam ugaja gledano. »Pulchrum est, quod visum placet«. Lepo je, kar se nam omili po čutih. Čuti so posredovalci med dušo in med predmetom. Predmet pa je iz dveh rečij, iz

oblike in pa iz jedra. V jedru je duh pa resnica, ki se javlja po obliki. Soglasje, ki vlada med obliko in jedrom, je lepo. Oblika brez vsebine je nepomenljiva, je mrtva, duh brez oblike je duh, ki se ne javi čutom, ki so avtoriteta lepote. Napačni bi bili torej nazori, n. pr.: ta pa ta proizvod je lep in dovršen po obliki, ali po vsebini ni lep, ker je nedostojen. Oblika kaže bistvo jedra. Ali so jambi, daktili, troheji itd. sami po sebi lepi? Ali bi bila elegija to, kar je, v tristopnih jambičnih vrstah? ali bi bile »okrogle« lepe v počasnih spondejih? Ne, zakaj ni je prave razmere med vsebino in med obliko, soglasja ni.

Kar pa velja o lepoti v obče, velja tudi o lepoti v prirodi. Lepo je v prirodi soglasje med vsebino in med obliko. Duhoviti Winckelmann je dejal: »... Dieser Begriff der Schönheit ist wie ein aus der Materie durchs Feuer gezogener Geist ...«

Če je pa taka, se nikakor ne dá misliti lepota v prirodi brez duha, brez uma in pa brez življenja. Duh, ki veje po prirodi, je um, ki se je vtelesil in si oživil obliko; zakaj, oblika brez njega bila bi mrtva, lesena.

Kako pa se javlja um v prirodi?

V čemur ni uma, ni reda, brez reda pa ni lepote. V lepoti vlada jednotnost. Jednotnost pa daje prirodi red. Brez jednotnosti ni lepote ne v umetelnosti, ne v prirodi, ki je umetelnica κατ'εξουχίαν.

Um vlada po krasnem soglasju v prirodi. Jednotnost snovij naše zemlje in drugih svetovnih teles priča o jednotstavnosti in jednotnosti vsemira. Počela in snovi, iz katerih sestoji naša zemlja, so tudi drugim svetovom počela. — Po spektralni analizi se je dokazalo n. pr., da imajo nepremičnice ravno tiste snovi, ki se nahajajo v naši zemlji,

vodik, natrij, kalcij, železo, nikelj, magnezij i. dr.

Še jasneje dokazuje jednotnost vse-mira solnčni sestav, ki obsega solnce, obhodnice, mesce, repatice, meteorite, okresnice. Vse so si v sorodu že po postanku. »Nauka, naime«, pravi Hoić, »Laplace-ova i Kantova, da je sunce sa zemljom i sa ostalimi zvjezdami, koje se oko sunca kreću, postalo iz nago-milane magle, koja se okrećući sgušćuje, danas je obćenita, jer jednostavno i vjerojatno tumači postanak našega sunčanoga sustava«. Ves solnčni sestav pa se opira na en sami obćni zakon, na zakon težnosti.

Vsled tega zakona vrté se velikanski svetovi in drvé svoja odmerjena pota nepopisljivo točno in redno. Koliko soglasja ima priroda že med posameznimi velikanskimi svetovi, ki so si neizmerno daleč drug od drugega! Brez soglasja bi ne bilo nikdar moči misliti si solnčnega sestava.

Toda prekrasno soglasje ne vlada le samo po veličastnih nebeških svetovih v velikanski meri, ampak po celi prirodi, do najneznatnejše travnate bilke, v kateri zopet kraljuje soglasje v obliki, soglasje v barvi. Vesoljni zakoni soglasja se pojavljajo po celi prirodi, brez njih niti stvarice ni pod milim nebom.

Zakoni, ki določujejo pota nebeškim svetovom, veljajo tudi padajočemu pe-

ščenemu zrnu. Oblika prekrasne vitke smreke je že vpodobljena v gozdnem mahu. Zakon, ki velewa mogočnim rekam, da se valé v morje, velja tudi tihe-mu gorskemu vreću. V tem smislu poje prav lepo Schiller:

»Sonnenstäubchen paart mit Sonnenstäubchen
Sich in trauter Harmonie,
Sphären in einander lenkt die Liebe,
Weltsysteme dau'ren nur durch sie.
Tilge sie vom Uhrwerk der Naturen --
Trümmernd auseinander springt das All,
In das Chaos donnern eu're Welten,
Weint, Newton, ihren Riesenfall«.

Siloviti, skoraj za večnost postavljeni tramovi in zidovi zemeljske skorje nimajo le samo spajati in vzdržavati zemeljske trdine, oni so tudi ob enem shrambe organskega življenja, shrambe, ki nikoli ne potekó.

Neznatni atomi se strinjajo in družijo po kemičnih zakonih, po zakonih soglasja v sestavljene kovine. Kovinske snovi se spajajo z drugimi sorodnimi atomi v rudnine. Povsod veje duh soglasja.

Zemlja bi bila mrtva, da je ne okro-žuje zrak. »Niesu samo ptice izabrane djeca zraka, več i sva bića, koja se na zemlji kreću i iz zemlje rastu . . . iste elemente, kaže Reclus, koji se razstaju sa lišćem drveća, nosi vjetar k plućam novorodjenčeta, a posljednji dah umirućega starca dionikom je boje i mirisa ružnega«. Hoić, Slike Obć. z. (Konec.)

M i s l i.

Nobenemu drevesu
Z oholostjo ne děj:
Nikdar ne bodem trgal
Ovočja s tvojih věj!

Ko bol razjeda ti srce,
Skrivaj jo v duši svoji nôsi!
Najprvo se tolaži sam,
Potem tolažbe druge prôsi!

A. M.

po naših alpskih deželah. — Po natančnih zapisnikih v naši župnijski kroniki posnamem to-le:

Rajni gospod župnik Tomaž Rutar pisal je v nekem pismu do Kukuljevića v Zagrebu: »Tu se nahajajo znamenite stvari, prihodnjost bode pokazala«. In res se je tudi zgodilo. Dné 2. septembra l. 1880. začne kopati konservator starin dr. Bizarro in odkrije čez 30 grobov. Grobovi so bili v treh vrstah drug nad drugim. Našel je lončene žare, male in velike, zraven njih tudi mnogo bronastih stvari: ženske nakrasnine, n. pr. igle za lase, uhane, fibule, zapestnice, med njimi je bila ena sosebno znamenita fibula, ki je imela dva konjiča spredaj, katera vodi mož v vozičku. Vse to je iz tako imenovane »la-tèn-ske« dôbe, ki je obsezala kakih pet stoletij neposredno pred rimskim gospodstvom.

Ker pa Bizarro ni nadaljeval svojega dela, začel je dné 12. avgusta l. 1884. dr. Karol pl. Marchesetti iz Trsta za

tamošnji muzej razkopavati. Vspehi so bili sijajni.

L. 1886. dojde tudi kustos dvornega muzeja na Dunaju, g. Jožef Szombathy, in prične delo na drugem polju in v šestih tednih razkrije 599 grobov.

Dr. Marchesetti je preiskal 1631 grobov in Szombathy 2450, torej jih je v skupnem številu 4081. In koliko jih ni bilo uničenih v teku časa, če se pomisli, da je to grobišče staviti najmanj 500 let pred Kristom!

Pri tem pogledu na raznovrstne nakrasnine in druge male stvari, mislil sem si: kako so stari pagani skrbeli za svoje ljudi! Mar ni bila to še iskrica Božjega razodenja v oziru neumrjivosti naše duše? In kako mi spoštujemo svoje krščanske sorodnike?

Prvotne prebivalce podjarmili so Rimljani ter postavili svojo naselbino pod »Miriščem« in se tu utaborili, kar spričujejo razvaline rimskih zgradb za župnijsko cerkvijo in na prostoru, kjer je sedaj šolski vrt.

Lepota v prirodi.

(Spisal *Severus*.)

(Konec.)

Nakor v neorganični prirodi, tako vlada duh soglasja tudi po organizmu le še bolj duhovito in živo. »Das dunkle Band der Schwere ist in den Verzweigungen des Pflanzenreiches gelöst und dem Lichte aufgeschlossen«. (Schelling).

Najneznatnejše rastline, ki jih biva kar na stotine v jedni kapljici vode, prekosé vso dragocenost bliščečih kri-

stalov in žlahtnih biserov, ki jim nedostaja najblažje dragocenosti življenja.

To življenje je povsem čudna prikazen, ki se ne dá raztolmačiti iz neorganičnih snovij. Srce rastlinskega življenja bije v neznatni, (samemu) očesu nevidljivi celici. Od tod pa se pretaka vir življenja po vsi rastlini. Stánica nastaja poleg stánice, iz njih pa postajajo nežne cvetice, sočnato zeli, košato

grmičevje, velikanska drevesa. — Rastlinstvo je za prirodo silno važno. Rastlina popije one snovi zraka, ki jih žival in človek ne potrebuje, da, jima so celó pogubljive.

Najjasneje se pa kaže um prirode v živalstvu. Kakor delujejo vse stvari v prirodi v občni blagor cele prirode, tako tudi živali od konca do kraja služijo prirodi. Priroda pa jim je dala primerne lastnosti in lastnostim primerno organizacijo.

Dala je sovi bistro oko in tihotapsko perot, pa jej je dejala: ropala boš; in je dala detalu dletast, raven, močan kljun, pa ga je poslala v gozd drevje trebit; pa je dala čaplji dolg kljun, dolg vrat, »izpodrecala« jo je, pa jej je naročila: ribarila mi boš.

Tako torej veje duh soglasja, ki je prvi pogoj lepote, po vsi prirodi, od velikanskih svetov do atomov, od hrasta do alg, od najmanjše stánice do velikanskih dreves in po vsem živalstvu.

Njeno soglasje pa ni mirna stalnost, ampak vedno delovanje. Priroda ne miruje nikdar, ampak neprenehoma vrši in hiti. Njeno delovanje se snuje po stalnih, neomahljivih pravilih. Priroda nima in ne pozna izjem. Dasi se časi zdi, da se je priroda uštela, pa se le ni, ampak le delovanje njeno je tako umno in globoko, da celó marljivi opazovalci, prirodoslovci in učenjaki si ne znajo razlagati vseh pojavov. Priroda ne kaže svojih zakonov vselej, pogosto je skriva, kar jej blaži in povišuje njeno lepoto.

Um veje po prirodi — to je prvi pogoj njene lepote.

Ko bi ne bilo uma v prirodi, kako bi se neki mar dalo tolmačiti razvrščevanje posameznih prirodnih proizvodov v razrede, kako bi se dali razrežati razredje po vrstah. »Schön ist die Einheit

in der Mannigfaltigkeit«, pravi Bollanden, »zur Einheit aber gehört das Wahre, das Gute und die Gottesidee. Innerhalb der Natur tritt die Wahrheit zumeist in dem Typischen hervor. Wir sehen, alle Naturdinge haben den Ausdruck eines Typus, durch welchen sie sich als das zu erkennen geben, was sie wirklich sind, zuerst im Allgemeinen als Stein, Pflanze oder Thier, dann im Besondern, etwa als Stein der Kalkordnung«. (Berthold).

Vsako stvar po svojem redu je ocenjati po lepoti. Neprikupljivi posamezni proizvodi v prirodi so lepi, da so le dovršeni po svoji vrsti.

Lepota v prirodi se kaže po veliki živahnosti. Celó neživeča bitja se zdé človeku, da imajo dušo in življenje. Ta lastnost je premotila ljudstva, da so prirodo obožavala. Vsako drevo, vsaka gora, vsak vrelec imel je svojo boginjo. V neorganični prirodi ni pravega življenja, pa je vendar lepa, zakaj ona si življenje izposoja. Ne živi res, pa navidezno je živa. Oblika, ki jo imajo stvari v prirodi, je tem lepša, čim več življenja vre po njej. Živali n. pr. so lepe po obliki, njihova rast je v soglasju s prirodo, ali pravo dovršeno lepoto jim daje prosto gibanje. Lepa je ptica, veličastno je njeno plavanje po zraku; lep je konj, krasna je njegova ponosna hoja. Kot žive stvari so popevali in popevajo pesniki dandanes neorganično prirodo. Oživiljene dobijo milobo in so lepe. Tako daje življenje pesnik reki in jo hvali:

»Krasná si, bistra hči planín,
Brdká v prirodni si lepóti,
Tvoj ték je živ in je legák
Ko hód deklét s planíne;
In jasna si ko górski zrák,
In glásna si, kot spév krepák
Planínske je mladíne. —
Krasná si, hči planín«. (Gregorčič).

Le oživiljena priroda je lepa. Najlepše narodne pesmi dajejo neorganični prirodi življenje: pesnik se pogovarja s ponosnimi gorami, z veselim studenčkom, z žalostnim, tužnim jezerom, oblak neba mu je prijatelj, sporočevalec, sel, otročička uči mati o gromu, češ, da se »Bog krega«, le oživiljena ali živa priroda ima lepoto. Še zdaj kleči Indijanec pred svojim »svetim« Gangom in moli v njem »živega« boga.

Pravo lepoto, vrhunec lepote pa daje prirodi ideja božja. »Wie ein Kunstwerk nicht ohne Geist eines Künstlers, so können die Werke der Natur hinsichtlich ihrer Schönheit nicht anders als in Verbindung mit einer geistigen Wesenheit, mit Gott, ihrer Ursache gedacht werden«, pravi Berthold. Priroda sama po sebi nima uma, izposodila si ga je, ali prav za prav, Bog živi v njej in deluje; priroda ni sama svoja gospodarica; božja previdnost jo vlada in Njegova modrost urejuje in tehta, meri in uvršča; brez Boga je vse stvarjenje, vsa priroda nezmisel, ki se ne dá raztolmačiti. Prav pravi Jean Paul, »das sinnige Auge des Jahrhunderts«: »Wo eine Zeit Gott wie die Sonne untergeht: da tritt bald darauf auch die Welt in das Dunkel; der Verächter des All' achtet nichts weiter als sich und fürchtet sich in der Nacht vor nichts weiter als seinen Geschöpfen«.

Jean Paul, Aesthetik.

To se kaže na pesnikih, ki so zgubili vero.

»Morgen wieder neu sich zu entbinden,
Wühlt sie heute sich ihr eigenes Grab.
Und an ewig gleicher Spindel winden
Sich von selbst die Monde auf und ab«.

Schiller, die Götter Gr.

Priroda je tem lepša, čim bolj se strinja z božjim idealom. Lepota namreč je v popolnosti, kakor pravi Leibnitz:

»Pulchritudinem esse rerum perfectionem, quae, quatenus cognita, voluptate nos afficit«.

Neživeči prirodi se pripisuje življenje — in bliže je po njem svojemu večnemu idealu; živali se pripisuje pamet, in mu je še bliže po njej. O miški se je govorilo, da se je pomišljala, ali bi šla nad slanino ali ne; lisici se očita njena prekanjenost in zvijačnost itd. Kakor si domišljamo v neorganični prirodi življenje, tako si domišljamo v organskem življenju um in prosto voljo — in to daje prirodi lepoto.

Lepota v prirodi se pojavlja v raznih oblikah. Glavni obliki pa ste jej veličastvo in ljubkost.

Veličastvo je dvojno. Kant razločuje dinamično in matematično veličastvo. Jean Paul razločuje dinamično ali akustično veličastvo in pa optično. Dinamično veličastvo se pojavlja s povdarkom ali notranjo močjo (intenzija) in po razsežnosti (ekstenzija). Optično veličastvo pa ne tirja povdarka ali notranje moči, »die Blendung«, pravi Jean Paul, »ist nicht erhaben, auch Nacht und Sonne wären es nicht allein gesehen ohne Himmel und Umgebung«.

Veličastvo se javi dostikrat v tako skromni obliki, in tako priprosto, da nam je to najboljši dokaz, da lepota ni v goli obliki, ampak da je lastnina duha, ki se kaže po obliki. Krasen vzgled nam daje biblija. Prerok priča: silovit ogenj, ali v ognju ga ni, pa pribobni hromeče bobnenje groma, pa v gromu ga ni, pa prituli vihar, pa niti v vihranju ga ni, ampak lahko pripihlja vetrič in v njem se pelja veličastvo božje. V prirodi je veliko, sila veliko optičnega veličastva. Imenovati bi se dalo tudi relativno veličastvo. Metuljček sam na sebi n. pr. ni veličasten — toda

metulj vrh planinskega roba je veličastna prikazen — škorjanček sam po sebi ni veličasten, njegovo petje je milo — ali njegov vzlet je veličasten. »Die Erhabenheit«, pravi Schiller, »besteht in einem Unendlichen, das die Sinne und Phantasie zu fassen verzagen«. Da, pač, veličastna je vsa priroda, zakaj ona spričuje umetelnika, ki ga ne čut ne domišljija ne obsežeta — le um ga spozna, zakaj po vidljivi, prekrasni prirodi sklepa, da je bitje, ki je svet stvarilo, neskončno umno in neskončno lepo, zakaj po svojem idealu ga je stvarilo.

Druga oblika, v kateri se pojavlja lepota v prirodi, je ljubkost. Ljubkost se razločuje od veličastva po učinku. Nad veličastvom strmimo, spoštujemo je, ljubkost pa se nam omiluje in prikluplja.

Veličastva konec je tragičen, po ljubkosti pa se nam milo toži.

Veličastvo in ljubkost pa ste si v tem sorodni, da obé vzbujati blaga čustva, obé pa ste tudi sosedi smešljivosti.

»Vom Erhabenen zum Lächerlichen ist nur ein Schritt«, pravi Jean Paul. Takih smešljivih pojavov nam podaja velikokrat ljuba priroda: Kako mogočno, ponosno stopa puran in brusi v resnobni hoji razpeta krila svoje kočije, pa vse se mu smeje.

Velikanska je postava slonova, ali vendar je smešna, celó če pomislimo, kar o njem pripovedujejo naravoslovci, da se boji male miške. V rastlinstvu je največ ljubkih pojavov in dinamično-veličastnih, v živalstvu pa se priroda rajše šali, posebno v bolj razvitih živalih, ker jih tem lože počloveči, pripisajoč jim osebnost, pamet in prosto voljo.

Lepa pa je vsekako cela narava, lepa po soglasju med obliko in duhom, po soglasju med posameznimi proizvodi in po soglasju, ki vlada med neorganičnimi in organičnimi stvarmi; vse živé; in po pravici pravi Göthe o prirodi:

»Sie hat keine Sprache noch Rede, aber sie schafft Zungen und Herzen, durch die sie fühlt und spricht«.

Trioleti.

X.

Za gôrami večerni svit zahaja,
Zavzet popotnik gleda sliko to;
In ko ga v nôči sanje objemó,
Za gôrami večerni svit zahaja:
Jednako bdêč ga zrl je pred sabó
Prizór mu dušo v snu krasan naslaja —
Za gôrami večerni svit zahaja,
Zavzet popotnik gleda slikó to...

Večerni zláti zor — človeška sreča,
Begóči sên je srečnih dnij — spomin.
Izgine često iz srcá globín
Večerni zláti zor — človeška sreča...
A kakor sên čarôben nočnih tmín
Spomin je nánjo sliko nam vabeča.
Večerni zláti zor — človeška sreča,
Begóči sên je srečnih dnij — spomin.

XI.

Zaman v pozéble sije nam nasade
Pomládi solnce blagodejni žar;
Budêč v življenje vsako drugo stvar
Zaman v pozéble sije nam nasade:
Življenja vzbudil v njih ne bo nikdár!
Izvajljaj v zadnjem dolu setve mlade,
Zaman v pozéble sije nam nasade
Pomládi solnce blagodejni žar.

Zatrți vzori, v duši pokopani,
Zakaj ob liki tej srcé drhti?
Mordá pozébli ste nasadi vi,
Zatrți vzori, v duši pokopani?!